

VÁMOSI Katalin

Zugor Sándor festőművész élete és munkássága 1948–1956 között

(A sárospataki művésztelep időszaka és előzményei)

Zugor Sándor festőművész a mai Bosznia-Hercegovinában található Bosznabrodon született 1923. február 7-én, ahonnan apja és szerb-horvát felesége hamarosan hazatértek Székesfehérvárra. A fiú elköteleződése a művészet iránt gimnáziumi tanulmányai alatt vált véglegessé, magántanítványként járt Aba-Novák Vilmoshoz, majd Szőnyi Istvánhoz. Érettségi után immár a Képzőművészeti Főiskolán Szőnyi tanítványa, grafikára Varga Lajos Nándor oktatta. 1946-tól 1948-ig Rómában volt ösztöndíjas, ahová Bíró Antal, Böhm Lipót és Reigl Judit hallgatótársaival együtt utazott ki. 1948-ban visszatért Budapestre. 1953-tól dolgozott a sárospataki művésztelepen. 1956-ban feleségével együtt elhagyta Magyarországot, s rövid bécsi és clevelandi megálló után New Yorkban telepedtek le. 1962-ben megkapta az amerikai állampolgárságot. 1968-tól kezdve rendszeresen hazalátogatott. 2002 februárjában hunyt el New Yorkban. Életútját és munkásságát Vámosi Katalin monográfiájában részletesen bemutatta.¹ A jelen közlemény a sárospataki alkotói korszakára, illetve az azt közvetlenül megelőző időszakra fókuszál.

Zugor Sándor, Böhm Lipót (Poldi) és Reigl Judit 1948 decemberében visszaindultak Magyarországra. (Bíró Antal Svédországba ment.) Hazaérkezésüket követően mindhárman szerettek volna kiutazni Párizsba, be voltak iratkozva a Julien Akadémiára, a francia vízumot is megkapták, de útlevelük nem volt. Bár a minisztérium megvásárolt az olasz ösztöndíjasoktól egy-egy képet, az árat fél év elteltével sem fizették ki.² A megélhetés egyre nehezebb lett „a talajtalanság, a depresszió ideje”³ következett. 1950 tavaszán Reigl Juditnak sikerült külföldre menekülnie. Ebben az évben Zugornak és Böhmnek is volt határátlépési kísérlete, de lebuktak. Egy évre a veszprémi börtönbe kerültek, majd hat hétre az ÁVH pincéjébe, ezt követően a rendőrség felügyelete alatt álltak két évig. Lakhelyüket nem hagyhatták el, bármikor, még az éjszaka folyamán is ellenőrizhették őket. Zugor Sándor nyilvántartási lapján az ellenőrzéseket precíz rögzítették. 1952-ben már családja is az Alkony utcában lakott. Édesanyja és testvérei felköltöztek a háború után Budapestre, mert házukat Székesfehérvárott bombatalálat érte.

Az ötvenes évek első felében egyre kilátástalanabbak lettek az életkörülmények, elapadtak a munkalehetőségek. Egyedül az akkoriban alakuló grafikai kollektívák kínáltak munkát, amelyek közül Zugor Sándor a Szinyei Alkotóközösségnek lett a tagja, ahol számos rész-

¹ Vámosi Katalin: Zugor Sándor (1923–2002). A színek bűvöletében Budapest, Rómában, Sárospatakon és New Yorkban. Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetek 50. Sárospatak, 2008.

² Interjú Zugor Sándorral, Eigel Istvánnal és Tassy Klárával. 1994. 02. 09. MNG Adattára 1876. 26–27. o.

³ Zugor Sándor: Elszántság és hit kell = Somogy, 28. évf. 2000. 2. szám, 184. o.

„A négy apostol”, Böhm Lipót, Bíró Antal, Zugor Sándor és Reigl Judit (balról jobbra) Itáliában, 1948

karcot készített, főként tájképeket.⁴ Megbízásuk alapján karcolta rézlemezre Szentiványi Lajos *Vajdahunyad* című rajzát, mivel Szentiványi ezt a grafikai eljárást nem művelte.⁵ Szentiványi műtermét, a Deák téren, Zugor és Sarkantyú Simon is használta. Ezekben az években már aktívan dolgozott, erről tanúskodnak vázlatfüzetei, amelyekbe portrékat és tájképeket rajzolt ceruzával, illetve első díja, amelyet 1952-ben a Nemzeti Grafikai Pályázaton kapott *A háború borzalmai* című, 18 darabból álló grafikai sorozatára.

Reménysugár volt ezek után, 1953–56 között, a művésztelepek világa. 1953-tól 1955-ig többször járt Sárospatakon és vendégeskedett a Verőcei művésztelepen is, 1956-ban, a forradalom alatt Nagymaroson dolgozott.⁶ Sárospatakon az alkotóház 1947-től a Rákócziak ősi fészkeében, a várkastélyban működött, Rácz István szervezőmunkájának köszönhetően, majd a Református Kollégium kezeléséből 1950-ben átkerült a Képzőművészeti Alaphoz.⁷ Zugor Sándor Sárospatakon 1955-ben együtt alkotott többek között Borbély Gyula,

Ligeti György, Károlyi Amy, Konok Tamás, Petrovics Emil, Vadas Ágnes, Weöres Sándor művészekkel.⁸ Károly Amy *Szökőkút* címen írta a neki ajánlott verset, Weöres Sándor *Zugor Sanyinak* című költeménye szintén 1955-ben született.

Zugor számos karikatúrát készített művésztársairól Sárospatakon, amikor étkezéseknél félrehúzódva gyors skicceket vetett papírra. Későbbi feleségéhez, Olgához írott leveleit szellemes rajzaival illusztrálta pl. *Séta a városban*, *Poldi ebéd utáni pihenője*. Gyakran rajzolt a piacon, több portrét készített a patakiakról vörös krétával és akvarellal.⁹ Olajjal és pasztellel „festette” tájképeit a pataki várról, a város utcáiról, házairól, piacáról és a környékről.

Lelkesítette a természetet, mint mindenhol, itt, Sárospatakon is; gyengédséget, lágytságot hozott ki belőle, ahogy szerelmes férfi öleli át a szeretett nőt, ecsetjével úgy festette a tájat. A természet lírikusa volt egész életében, itthon és külföldi utazásai, tartózkodása idején egyaránt. Olyan érzékenységet varázsolt színeivel, mint költő a szavakkal; művészete szinte a költészet határait súrolja. A természet végtelensége, csöndje, a ragyogó, tiszta fenyek, az atmoszféra, a levegő mozgásai korai és későbbi képein egyaránt megjelentek. *„A csendet akarom megfesteni és az időtlenséget. A kettő szinte ugyanaz, mert a csend ellentéte a hang, a zaj időben történik. Másodszor a fényt akarom megfesteni. Az élő, mozgó, alakító atmoszférikus remegést.”*¹⁰

Az épített, mesterséges városi környezetet ábrázoló művein szintén nyomon követhető ez a törekvése. Az Itáliában készült tengerparti festményeken és a *Piazza Farnese éjszaka* (1957)

⁴ Interjú Zugor Sándorral, Eigel Istvánnal és Tassy Klárával. 1994. 02. 09. MNG Adattára 1876. 12. o.

⁵ Szij Rezső: Szentiványi Lajos grafikáiról = Művészet, X. évf. 10. szám, 1969. október, 16. o.

⁶ Zugor Olga közlése, 2007. március 31.

⁷ Vö.: Vámosi Katalin: „Volt egyszer egy Alkotóház 1947–1959” A sárospataki Alkotó Otthon 1947-től 1952-ig terjedő időszaka. In: A 800 éves város, Patak. Szerkesztette: Tamás Edit. Rákóczi Múzeum, Sárospatak, 2004. 233–281. o.

⁸ Konok Tamással készült interjú, 2006. szeptember.

⁹ Böhm Lipót Sárospatakról írt levele Zugor Olgának, 1955.

¹⁰ Zugor Sándor jegyezte le a vázlatfüzetében, 1944. május 3-án.

című akvarelljén ugyanúgy, mint a Sárospatakon festett tájképein, illetve a hatvanas években, Amerikában készített *Fények a parton*, *Látvány a sétányról*, *Brooklyni kikötő* című városképein vagy a nyolcvanas évek virginiai tájképein. Különbségek természetesen láthatóak. Míg a hatvanas évek festményein erőteljesebb a szorongó, félelmet sugárzó érzések expresszív kivetülése, addig a pataki időszak alkotásain inkább a tiszta kolorit dominál, a napszakok fényei, a kiegyensúlyozott, harmonikus szín- és érzélemvilág, a stabilitás. Az 1955-ös *Sárospatak* című olajképének színvilága az őszebe forduló természet ismét felizzó színpompájának hangulatát idézi. Szőnyi hatását tükrözi a festmény, *Ősz* című alkotására rezonálva. A Sárospatak határában festett kép színeiből nyáriás atmoszféra, vidám, boldog hangulat és vitalitás sugárzik. A kora nyári délután reményei, új lehetőségei kelnek életre *A pataki várkert* című festményen. A kert öreg fái és a fű pompás zöld színárnyalatai szinte egybeolvadnak a vár épületének színtoltjaival. Egyik *Sárospatak* című akvarelljét 1955-ben be is mutatta a Múcsarnokban, a VI. Magyar Képzőművészeti Kiállításon.¹¹ Szintén ebben az évben *Szobabelső* című olajképét a Fialat Képzőművészek és Iparművészek tárlatán állította ki az Ernst Múzeumban.¹²

Több szempontból is boldog időszakot jelentett Zugor számára Sárospatak. Egyrészt a művészek társaságában eltöltött tréfás, vidám, felszabadult hónapok légköre miatt, másrészt a bőséges ellátás folytán, amit itt megtapasztalhattak a háború ínséges időszaka, a sok éhezés után. Az ötvenes években a jólét egyáltalán nem volt szokványos. Több művész sárospataki vendégekönnyvi bejegyzésében és rajzán karikírozza is a helyzetet. Harmadszor a szerelem mindent elsöprő érzése lengte körül ebben az időben, amit első felesége, Olga iránt érzett, akivel 1950-ben, Veszprémben ismerkedtek meg és 1955-ben házasodtak össze.

1949-ben megszűntek a művészeti szervezetek, és létrejött a Magyar Képzőművészek Szövetsége, számos szakosztállyal és területi szervezettel. Feladatai közé tartozott a művészek szakmai érdekképviselete, csoportos kiállításai, az alkotótelepek, szimpóziumok megszervezése és a nemzetközi kapcsolatok fenntartása.¹³ A tagok felvételéről bizottság döntött a beadott munkák alapján. Zugor Sándort 1956 áprilisában vették fel a tagjelöltek közé „azzal a megjegyzéssel, hogy bár egy évet börtönben töltött disszidálási kísérlet miatt, viszont tehetséges művész, s ezt figyelembe kell venni, botlását nem lehet rovására írni.”¹⁴ A Szövetség irattárában szerepelt egy dosszié *Disszidáltak* címen, amely a felvételi kérelmeket és életrajzokat tartalmazta. Ebben benne volt többek között Domján József, Jánossy Ferenc, Bán Béla, Hetey László anyaga mellett Zugor Sándoré is.¹⁵

1956 júniusában a Szövetség csoportos kiállítást tervezett az Ernst Múzeumba, ahová jelentkezését és műveit – mások mellett – beadta Zugor Sándor is. El is fogadták, ennek ellenére a kiállításon nem szerepeltek. A Szövetség vezetősége félt, hogy a rossz hírről értesülvén megsértődnek a művészek, ezért külön feljegyezték emlékeztetőül, hogy számukra kiállítási lehetőségről kell gondoskodni.¹⁶ Erre azonban Zugor esetében már nem volt módjuk. 1956-ban, amikor „*menni lehetett*”, Zugor Sándor elhagyta Magyarországot első feleségével, Olgával együtt.

¹¹ Estefélé című akvarellje és Arckép című ceruzarajza volt még kiállítva. Magyar Képzőművészeti Kiállítások listája a Sárospataki Alkotóházban készült munkákkal.

¹² Fialat Képzőművészek és Iparművészek kiállítása, Ernst Múzeum, 1955. június. 20. o.

¹³ MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára C-I-2/1087-3. 4. p.; C-I-2/266-432

¹⁴ MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára C-I-2/1071-43. A Képzőművészeti Szövetség Vezetőségi ülése, 1956. április 2. Az 1956. júniusi Titkársági tájékoztatóban is szerepel tagjelöltként. C-I-2/1087-3.

¹⁵ MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára C-I-2/1162-21. A Szövetség történetének rekonstrukciója 4. rész 1956-tól napjainkig.

¹⁶ Képzőművészeti Szövetség iratai 1956. 06. 01. Vezetőségi ülés. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára C-I-2/1067-33.

Sárospatakon

Sárospatak

Sárospatak

Nyári délután Sárospatakon

A kastély téli éjszaka

Sárospatak

Sárospatak határában

Sárospataki piac

Sárospatak

Vásár Sárospatak határában